

УДК 343.337.4:343.337.5

БАТИРГАРЕЄВА В.С., доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник ДНУ ІБП НАПрН України, директор НДІ ВПЗ ім. академіка В.В. Сташиса НАПрН України.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3879-2237>.

**BLACKOUT І ФЕЙКИ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ:
КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ СИМБІОЗУ**
DOI: ...

Анотація. У статті висвітлено проблему приховування й виправдовування злочинів рф проти України на прикладі знищення об'єктів української енергетики, що призводить до ситуації блекауту, за допомогою створення та поширення фейків в інформаційному просторі. Для розкриття механізму взаємодії фейків як фонового для злочинності явища та події блекауту вживається пояснювальний потенціал запозиченої із природничих та деяких гуманітарних наук категорії "симбіоз". Крім того, наводяться найбільш поширені фейки з приводу блекауту, розкривається їх мета та визначається цільова аудиторія "споживачів" відповідних фейків.

Ключові слова: блекаут, фейки, симбіоз, російська пропаганда, тероризм, геноцид, агресія, інформаційно-комунікаційні технології.

Summary. The article highlights the problem of hiding and justifying the crimes of the russia against Ukraine using the example of the destruction of Ukrainian energy facilities, which leads to a blackout situation, through the creation and distribution of fakes in the information space. The explanatory potential of the category "symbiosis" borrowed from the natural sciences and some humanities is used to reveal the mechanism of the interaction of fakes as a background phenomenon for criminality and the blackout event. In addition, the most common blackout fakes are listed, their purpose is revealed, and the target audience of "consumers" of the respective fakes is determined.

Keywords: blackout, fakes, symbiosis, russian propaganda, terrorism, genocide, aggression, information and communication technologies.

Постановка проблеми. Через кілька місяців після повномасштабного вторгнення рф на територію України тематика blackout та його загрози стала однією з найбільш обговорюваних в українському суспільстві й світі. Із жовтня минулого року станом на 1 березня 2023 р. росія завдала 255 ракетних ударів по 112 об'єктах енергетичної інфраструктури України [1]. У площині правової оцінки blackout слід розглядати як новітній інструмент геноцидальної політики агресора проти населення нашої країни, що пов'язаний із цілеспрямованим знищенням об'єктів критичної інфраструктури, насамперед об'єктів української електроенергетики та теплоенергетики, внаслідок чого не лише окуповані населені пункти, а й міста та села на підконтрольній Україні території залишаються без електро-, тепло- та водопостачання. Позбавлення мільйонів українців доступу до опалення, світла та води саме з початком мінусових температур та зимового опалювального сезону через методичне знищення росіянами зазначених об'єктів по всій країні, на думку зарубіжних експертів, однозначно є воєнним злочином, як це визначено Женевською конвенцією [2].

Дійсно, особлива небезпека масованих ракетних та дронівих ударів проявляється у холодну пору року, коли створюються непридатні для існування людини умови, адже базові потреби останньої у такий спосіб не можуть бути задоволені достатньою мірою, що, своєю чергою, має наслідком хвороби і загибель великої кількості українців. Якщо в

найкоротший час після події blackout українським енергетикам не вдасться відновити роботу системи електро- та теплопостачання, то це призведе саме до таких тяжких наслідків. На наше переконання, цілеспрямоване знищення об'єктів критичної інфраструктури, насамперед об'єктів української енергетики, є новітнім інструментом геноцидальної політики стосовно українського народу з боку рф.

Отже, руйнація об'єктів енергетики свідчить фактично про наявність такої форми геноциду, як “створення для групи <населення> життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення” (ст. 442 КК України) (за п. “с” Конвенції ООН “Про запобігання злочину геноциду і покарання за нього” – “навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення її” [3]).

Мета подібних дій агресора цілком зрозуміла – через створення непридатних умов проживання посіяти у суспільстві паніку, хаос, вигнати українців зі своїх домівок та спровокувати чергову хвилю масової міграції людей з України, паралізувати будь-яку логістику і т. ін., врешті-решт, примусити Уряд України до перемовин із рф, а уряди держав світу схилити до скасування санкцій та припинення всілякої підтримки України. У свою чергу, примус до перемовин означає ніщо інше, як порушення світового порядку співіснування держав у цілому та засад існування й прогресивного розвитку українського народу, зокрема. Таким чином, ситуація blackout, за задумом ворога, виступає потужним інструментом тиску на Уряд Української держави, а заодно і на світове співтовариство. Водночас спосіб, за допомогою якого ворог намагається тиснути на Уряд України та який проявляється у знищенні й пошкодженні об'єктів енергетичної системи країни, свідчить й про наявність у таких обстрілах ознак тероризму.

До виправдовування геноцидальної та терористичної політики проти населення України на повну міць підключилася ворожа пропаганда. Її основним прийомом є фейки, в яких відверте невігластво поєднується з майстерною брехнею, аби у певних колах можливих реципієнтів фейкового “продукту” створити, зокрема, ілюзію “вимушеності” руйнування об'єктів української енергетики.

Результати аналізу наукових публікацій. Кримінологічний розбір проблематики blackout у національній площині до цього часу ще не проводився зовсім, а тим більше такого аналізу не робилося з погляду на симбіоз зазначеного злочину рф із продукуванням фейків із цього приводу та їх роль у виправдовуванні й приховуванні злочинного руйнування енергосистеми України. Проте справедливості заради потрібно згадати про внесок тих фахівців, які працювали, з одного боку, над проблемами інформаційної агресії як такої та аналізу явища дезінформації й фейків, зокрема, в умовах російської агресії проти України, яка фактично розпочалася від 2014 р. (С. Албул, Н. Allcott та М. Gentzkow, М. Алюков, С. V. Vaccarella at al., S. Bradshaw, Т. Buchanan та V. Benson, S. Vosoughi at al., S. Greene та G. Robertson, S. Guriev та D. Treisman, П. Катеринчук, В. Курило та С. Савченко, Н. Нетеса та В. Мокляк, G. Rossoliński-Liebe та В. Willems А. Токарська, G. Sharafutdionova, І. Яблоков, В. Ященко [4 – 20] та ін.), а з другого боку, над розв'язанням питань захисту правовими засобами інформаційної безпеки людини, суспільства, держави (О. Баранов, В. Брижко, В. Гавловський, Ю. Горбань, М. Карчевський, Р. Kaur at al., S. Kaur та S. Randhawa, Р. Колужний, М. Кравцова та О. Литвинов, В. Lundgren та N. Moller, О. Радутний, J.-L. Richet та ін. [21 – 32]).

Спираючись на оригінальний доробок перелічених та інших авторів, а так само результати власних попередніх розвідок у сфері інформаційної безпеки, ми будемо намагатися поглянути на проблему blackout і фейків російської пропаганди крізь призму

удаваного і дійсного, феноменологічного і симбіотичного, злочинного і караного. У решті-решт, ми доведемо, що фейки і blackout суть геноцидальної, а отже, злочинної політики держави-агресора. Водночас воєнна агресія проти України, її чисельні наслідки (як раніше й запровадження карантинних заходів і суворих обмежень у зв'язку з пандемією COVID-19) спонукає суспільство зайвий раз замислитися над характером і масштабами тієї шкоди, яку здатна завдати дезінформація, породжена будь-якою гуманітарною кризою чи то світового рівня, чи то навіть локального характеру. У цій ситуації невідкладно має наставати певна реакція, образно кажучи, інформаційних фільтрів, які активізуються зацікавленими учасниками медіапростору з тим, щоб ефективно протидіяти дезінформаційним джерелам [33, с. 122].

Метою статті є оцінка фейків як фонового для злочинності явища, що супроводжує й виправдовує воєнні злочини та злочини терористичної спрямованості рф; установлення основної тематики пов'язаних із blackout фейків, визначення їх цілей та цільової аудиторії; розкриття криміногенного потенціалу фейків, що породжуються у зв'язку із цілеспрямованим знищенням ворогом об'єктів енергетичної системи України.

Виклад основного матеріалу. За повідомленням віце-прем'єр-міністра із відновлення України О. Кубракова для CNN, ще на початку грудня 2022 р. близько 50 % об'єктів критично важливої електроенергетичної інфраструктури нашої країни було суттєво пошкоджено ракетними обстрілами, а деякі з них повністю зруйновано [34]. На 20 березня 2023 р. Україна пережила 15 масованих ракетних і дронівих ударів по українській енергетиці. Цілями крилатих і балістичних ракет, а також безпілотників-камікадзе стали електростанції, газовидобувні об'єкти і, в першу чергу, трансформаторні підстанції, що зв'язують енергосистему в єдине ціле та забезпечують постачання енергії споживачам [35]. Внаслідок руйнації перелічених об'єктів у багатьох регіонах України на деякий час відбувається відключення енергопостачання, припиняється подача води та опалення від ТЕЦ. У свою чергу, відсутність електроенергії призводить до перебоїв зі зв'язком. Для позначення такої ситуації вживається англійське жаргонне слово “blackout” [36], що утворилося від слова “black” (чорний) із використанням підсилювального суфікса “out” (“геть”, “назовні”). Тобто це слово можна образно перекласти як “занурення у темряву”. У свою чергу, академічний словник з англійської мови дає, зокрема, таке пояснення цьому слову: “black-out” – “затемнення” (у зв'язку з протиповітряною обороною); тимчасова відсутність електричного освітлення (внаслідок аварії та ін.) [37, с. 78]. З однокорінним словом “blackout” пов'язується іще один усталений мовний оборот “to have blackouts”, що у перекладі означає “мати затьмарення розуму” [38, с. 482]. Разом із тим мають місце й інші значення аналізованого слова, оскільки воно вживається в сфері мистецтва та розваг, медицини, застосування інформаційно-комунікаційних технологій та ін. Уявляється, що згодом сфера вживання цього слова лише поширюватиметься.

Співзвучним еквівалентом “blackout” англійською є українське слово “блекаут”, що схиляється по відмінках та змінюється за числами¹. З огляду на багатозначність терміна, у цій статті під блекаутом розуміється ситуація, коли внаслідок влучання ворожої ракети, снаряду, безпілотного літального апарату тощо в інфраструктурні об'єкти української енергетики знеструмлюються чимало споживачів електроенергії на значній території України (чи то району(ів) окремого населеного пункту або цілого міста, чи то однієї області або кількох областей, чи то держави в цілому).

¹ *Примітка.* Далі за текстом статті буде використовуватися український еквівалент слова blackout – “блекаут”.

Отже, словом “блекаут” позначається системна аварія в енергосистемі, що супроводжується масовим неконтрольованим відключенням споживачів у всій країні або у конкретному регіоні. Під час блекауту енергосистема стає неконтрольованою та не реагує на команди диспетчера. Тому це може призвести до тривалих екстрених відключень світла [39].

Такою є реальність... А як виглядає ситуація з блекаутами, якщо поглянути у “криве дзеркало” ворожого інфосмітника, і який інтерес ця ситуація представляє для кримінологічної науки з огляду на кримінальний симбіоз темряви і брехні?

Але перш ніж відповісти на це запитання, зробимо кілька принципових зауважень, що дозволятимуть поглянути на проблему криміногенного симбіозу двох, здавалося б, самостійних явищ, – фейків та злочинів, наслідком яких є блекаут.

У ХХІ ст. аксіоматичним видається твердження, що в демократичних країнах доступ до різноманітних і надійних джерел інформації та новин є беззаперечним. Це дозволяє членам суспільства формувати обґрунтовану власну думку, притягати уряди до відповідальності у випадках поширення неправдивої інформації та брати участь у публічних дебатах [40]. Це є, так би мовити, каркасом інформаційної оболонки демократичних політичних режимів. Що ж відбувається у країнах, які виявляють явні ознаки тоталітарних надбудов і яких сьогодні на політичній карті світу немало?

За відомостями видання *Nature Human Behaviour*, опитування громадської думки в росії показує, що російські громадяни в основному підтримують ту політику, яку путінський режим представив як “спеціальну військову операцію” в Україні [41, с. 745]. І хоча опитування в авторитарних режимах важко інтерпретувати, ця уявна підтримка агресії проти суверенної держави викликає цілком закономірне запитання: як режиму путіна вдалося переконати звичайних росіян підтримати війну? [41, с. 745]

На це запитання надає відповідь М. Алюков, який зазначає, що пропаганда, дезінформація, державний контроль над ЗМІ, наповнення недержавних медіа дозволеною державою інформацією та звернення до національної ідентичності сформували реакцію російської громадськості [6, с. 765]. Отже, дезінформація як свідомо сконструйовані професіоналами неправдиві відомості, метою якої є введення людини в оману, та фейки як здебільшого стихійно (несистематично) згенеровані відомості неправдивого характеру є частиною російської інформаційної політики, причому політики, що цілком схвалюється владою та є офіційною².

Разом із тим, російська дезінформація (фейки) розрахована не лише на власну аудиторію всередині рф. Як інструмент дестабілізації за межами цієї держави подібна дезінформація сьогодні активно використовується й у гібридній війні проти України. Одним із прикладів її використання якраз і є симбіотичне переплетення неправди і злочинів.

У найближчій, так би мовити, перспективі наслідки ракетних ударів по об’єктах української енергетичної системи і блекаут, що за цим настає, у відповідності до п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про боротьбу з тероризмом” [42] за своєю сутністю є технологічним тероризмом, оскільки внаслідок руйнації цих об’єктів створюються умови для аварій і катастроф техногенного характеру. У більш віддаленій перспективі, як нами вже згадувалося, у широкій палітрі можливих наслідків блекауту простежується геноцидальна сутність зовнішньої політики рф.

² *Примітка.* У цій роботі ми не ставимо за мету зануритися у смислові відмінності дезінформації та фейків. Замість цього, будемо використовувати ці поняття як однопорядкові.

Для розкриття проблематики зв'язку блекаутів і фейків нами як операційна категорія та своєрідний інструмент спеціально використовується термін “симбіоз”. Цей термін запозичений з науки про природу. Під симбіозом у біології розуміється взаємодія й співіснування різних біологічних видів в екосистемі. Однак аналізована категорія вживається й у переносному значенні як вдале поєднання різнорідних елементів [43, с. 277]. Ця категорія зустрічається навіть у народній творчості, етнографії, літературі. Уявляється, що й для розкриття зв'язку фейків і блекауту так само можна випробувати пояснюючий потенціал цього пізнавального інструменту.

Отже, за допомогою категорії “симбіоз” стає можливим розкрити особливості зв'язку, повторимося, двох, на перший погляд, самостійних явищ – фейків та злочину терористичної спрямованості, що призводить до виникнення ситуації блекауту з подальшими наслідками геноцидальної спрямованості. Ці явища, як виявилось, “чудово” співіснують, симбіотично переплітаючись у сьогоденному “бутті” українців. Можна стверджувати, що фейки про блекаут виявляються потужним фоновим для злочинності окупантів явищем. Адже ці фейки в середовищі обивателів є поживним ґрунтом, припустимо, для виправдовування, визнання правомірною або заперечення збройної агресії РФ та глорифікації її учасників, тобто відповідних дій, що потребують кримінально-правової оцінки. Неправдива інформація може підштовхувати українців й до будь-яких колабораційних дій із ворогом, що підриває засади національної безпеки нашої держави. Крім того, фейки про блекаут несуть загрозу деморалізації наших громадян та налаштовують їх один проти одного, сприяють поширенню панічних та упадницьких настроїв серед населення, чия країна піддається збройній агресії, сіють зневіру у можливість перемоги над агресором, врешті-решт, всотують наративи ворожої пропаганди, що, у свою чергу, може призводити до розколу єдності українського суспільства.

Таким чином, подія блекауту породжує фейки, а фейки, маючи велику лінійку “побічних” наслідків, у свою чергу, намагаються приховати дійсний зміст терористичної та геноцидальної політики РФ або виправдати злочинні дії в очах української, російської та міжнародної спільноти. Тому кримінологія повинна приєднатися до з'ясування природи цього феномену, шляхів генерації фейків та їх впливу на суспільну свідомість, а головне – опрацювати шляхи нейтралізації інформаційних “вкидань” про блекаут та з приводу інших подій, одночасно розкриваючи дійсність, що за ними стоїть.

Висловимо ще одно зауваження принципового характеру, що стосується самої природи явища фейків, розуміння якої є необхідним для успішної протидії їм.

З 2016 р. у США фраза “fake news” стала однією з найпоширеніших. Видавництво “Collins”, що випускає тлумачний словник англійської мови Collins English Dictionary, визнало “fake news” (“фейкові новини”) фразою року [44]. Сьогодні існує чимало визначень фейків. Проте їх сутність є такою: це найчастіше вигадана подія, сфабрикована новина з приводу події наявної або журналістський матеріал з елементами удаваної аналітики з будь-якого приводу, що у підсумку містять неправдиву або перекручену інформацію, метою подачі якої найчастіше є дискримінація/стигматизація конкретної особи, групи людей або спільноти в очах певної аудиторії (оточення). За своєю природою фейки виявляються потужним інструментом, за допомогою якого можна вплинути на думки, настрої й почуття людей, а так само переконати їх у справжності будь-якого факту (події). Слід взяти до уваги й те, що завдяки соціальним мережам фейки поширюються миттєво. Недаремно стверджують, що фейкові новини “доходять” до потрібної аудиторії у шість разів швидше за правду. І саме використання словосполучення “фейкові новини” лише за один рік його вживання (за даними 2017 р.) у світових новинах зросло (!) на 365 % [44]. Мета пропаганди, що супроводжує

повномасштабне вторгнення рф на територію України (у даному контексті читай “фейки” – від Авт.), – підірвати довіру до української влади, медиків, армії та міжнародних партнерів [45].

Події блекауту в Україні стають основним “трендом” у проросійській брехні, улюбленим інформаційним “продуктом” якої якраз і є фейкові новини. Наявні фейки інфопростору російської пропаганди з приводу блекауту як такого можна навіть класифікувати. На наш погляд, їх можна поділити на: фейки офіційної російської пропаганди, які розносяться з вуст осіб політичного паноптикуму чи впливових публічних осіб; журналістські фейки, що подаються як “авторитетна” думка пропагандистів (блогерів, аналітиків, міжнародних оглядачів та ін.); фейки-здогадки пересічних (немедійних) осіб, які містять відверту брехню і невігластво.

Які ж фейки на теперішній час є найбільш поширеними з приводу блекауту в Україні?

Перший фейк – “Про добро”. Російський політолог і довірена особа путіна, дехто С. Марков, стверджує, що вранці 16 грудня 2022 р. в Україну запустили 76 “ракет добра” [46]. На користь цього “добра” навіть наведено відповідну аргументацію. Так, головною метою обстрілів української інфраструктури є “припинення обстрілів Донбасу” українською стороною. І взагалі російські ракети “не б’ють по житлових кварталах України”, ціллю їх ураження є нібито виключно важливі стратегічні об’єкти. Але ж авторка цієї публікації особисто пересвідчилась в тому, що житловий будинок на сусідній з нею вулиці в місті Харкові, який буквально стерла з лиця землі російська ракета “Іскандер”, був саме таким “важливим стратегічним об’єктом”.

Отже, сутність цієї відвертої брехні незмінна – у такий спосіб агресор намагається вплинути на Уряд України, аби примусити до перемовин на вигідних для росії умовах, чи у противному разі фізично знищити якусь частину населення України. До того ж й сама рф уже не приховує факту використання ударів по енергооб’єктах для шантажу українців [46]. У дійсності за цим фейком криються воєнні злочини, злочини проти громадської безпеки, масові вбивства громадян нашої країни та ін.

Другий фейк – “Про лицемірство українців”. Ворог поширює фейки про те, що дефіцит електроенергії в Україні відбувається не через масовані ракетні атаки росіян і знищення інфраструктури, а внаслідок “продажу” енергії іншим країнам [47]. За цей “продаж” видають перетоки енергії між енергосистемами різних країн, що підключені до європейської енергомережі ENTSO-E. А як відомо, метою перетоків є допомога енергосистемам різних країн балансувати одна одну [48].

У дійсності з 11 жовтня цього року Україна зупинила експорт енергії за кордон. В українських містах та селах запроваджено режим економії електроенергії, а фахівці працюють над відновленням електрики в усіх населених пунктах [47]. Отже, ми маємо справу з відвертою маніпуляцією свідомістю людей та інформаційно-психологічною спецоперацією з боку проросійської пропаганди, метою якої є розкол українського суспільства й сіяння панічних та упадницьких настроїв серед населення України.

Третій фейк – “Апокаліпсис в темряві”. Назву цього фейку взято із назви статті, яку нещодавно надрукували в газеті “Комсомольська правда” (“Апокаліпсис в темноте: города Украины погрузились в Средневековье, мародеры грабят и убивают на улицах”) [49].

Ситуація з енергетикою в Україні створює для ворогів черговий інфопривід – представити Україну як територію розгулу криміналу та повернення до часів Середньовіччя. Тепер рф почне все активніше розкручувати маніпуляції про те, що українці вже буцімто “холодні, голодні і немиті” без світла, води й опалення [50]. Як

стверджує аналітик І. Верстюк, російська пропаганда з великою ймовірністю підхопить тему про те, що в Україні ситуація доходить майже до канібалізму, використовуючи при цьому глибинні наративи про факти канібалізму, які ставалися в Україні під час масового голоду і були підтверджені різними джерелами [50]. Напевно, буде тиражуватися думка, про те, що українці скоріше вдаватимуться до канібалізму, ніж відмовляться від боротьби з агресором, поступившись останньому. У дійсності МВС України заявило, що погіршення криміногенної ситуації через відключення електроенергії у країні не сталося (на вулицях збільшено присутність Національної поліції, автомобільних та піших патрулів) [51]. Отже, мета поширення зазначеного фейку – завдати удар іміджу України в очах іноземців.

Фейк четвертий – “Роковий блекаут”. У соціальних мережах росіянами нагнітається обстановка, що наступні ракетні удари по українських енергооб’єктах стануть фатальними для України і призведуть до повного блекауту [52]. У такій ситуації нібито почнеться тотальна евакуація великих українських міст, на що штовхає людей власний Уряд. Цей фейк навіть не потрібно коментувати, оскільки справжню ситуацію з бажанням українців відновити електромережу і швидкістю, з якою це робиться, ми чудово знаємо.

Фейк п’ятий – “Блекаут і голубі”. Цей фейк розрахований на “внутрішнє споживання”, тобто виключно на російський сегмент. Начебто в тому, що в Україні немає світла, винні голуби з українських біолабораторій, “які сідають на проводи й відкачують електроенергію” [53]. Творцями цього колективного фейку є російська публіка, починаючи від офіційних представників та медійних осіб і закінчуючи пересічними росіянами. Із приводу цього фейку слід погодитися з відомою американською журналісткою та письменницею Кірстен Вейр, яка пише: “Основне питання з психологічної точки зору полягає в тому, як люди можуть вірити цьому? Можливе пояснення криється у мотиваційному міркуванні – ідеї про те, що когнітивні процеси людей базуються на вірі в те, що відповідає їхньому світогляду” [54].

Як ще не дивно, однак достатньо широкою для ХХІ ст. є аудиторія, яка в цю нісенітницю з приводу голубів, гусей, єдинорогів, грифонів, кентаврів та інших міфічних істот вірить. У дійсності за цим фейком стоїть недоумкуватість та мракобісся.

Висновки.

До чого ж призводить поширення фейків у контексті проблеми блекаутів? Відповімо. Їх засилля призводить принаймні до усвідомлення п’яти моментів, а саме: по-перше, до чіткого розуміння того факту, що і блекаут, і фейки суть єдина машина для втілення політики терористичної держави, яка намагається впливати на архітектуру безпекової моделі сучасного світу; по-друге, до відчутного погіршення психологічного і морального стану українців та всіх тих, хто співчуває й допомагає Україні; по-третє, до постійного очікування погіршення криміногенної обстановки в країні в цілому; по-четверте, до усвідомлення необхідності розробки державної програми (стратегії, плану тощо) протидії погіршенню психологічного стану населення в умовах війни, де особливий наголос потрібно робити на запобіганні генерації та подальшому поширенню фейків (ці рекомендації, до речі, цілком здатні розробити фахівці в галузі кримінології); по-п’яте, до необхідності широкого запровадження культури інформаційної гігієни як окремого знання про поведінку людини в інформаційному просторі.

Симбіоз блекауту і фейків російської пропаганди є очевидним. Останні – фон для чисельних проявів російської агресії, котрі є злочинним інструментарієм геноцидальної сутності зовнішньої політики рф стосовно України. Одним із найпомітніших наслідків злочинних дій є блекаут, що настає внаслідок знищення об’єктів української енергетики.

Ці злочинні дії породжують чимало спроб російської пропаганди, з одного боку виправдати такі дії, а з другого, перекласти вину за (?) “вимушеність” ракетних і дронівих ударів по цих об’єктах на український Уряд та український народ.

Використана література

1. Росія з жовтня завдала 255 ракетних ударів по 112 енергооб’єктах України. – Генпрокурор. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3673693-rosia-z-zovtna-zavdala-255-raketnih-udariv-po-112-energoobektah-ukraini-genprokuror.html>
2. Chernyshov O. Fueling Ukraine’s fight back against Russia’s blackout blitz. *Ukraine Alert*. November 29, 2022. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/fueling-ukraines-fight-back-against-russias-blackout-blitz>
3. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide: approved and proposed for signature and ratification or accession by General Assembly resolution 260 A (III) of 9 December 1948. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf
4. Албул С.В. Протидія інформаційним загрозам в умовах антитерористичної операції: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання*. Одеса: ОДУВС, 2016. С. 7-8.
5. Allcott H., Gentzkow M. Social media and fake news in the 2016 election. *The Journal of Economic Perspectives*. 2017. Vol. 31(2). P. 211-236.
6. Alyukov M. Propaganda, authoritarianism and Russia’s invasion of Ukraine. *Nature Human Behaviour*. 2022. Vol. 6. Is. 6. P. 763-765.
7. Baccarella C.V., Wagner T.F., Kietzmann J.H., McCarthy I.P. Social media? It’s serious! Understanding the dark side of social media. *European Management Journal*. 2018. Vol. 36. P. 431-438.
8. Bradshaw S. Disinformation optimised: Gaming search engine algorithms to amplify junk news. *Internet Policy Review*. 2019. Vol. 8. Is. 4. 24 p. URL: <https://policyreview.info/articles/analysis/disinformation-optimised-gaming-search-engine-algorithms-amplify-junk-news>
9. Buchanan T., Benson V.B. Spreading disinformation on Facebook: Do trust in message source, risk propensity or personality affect the organic reach of ‘fake news’? *Social Media and Society*. 2019. Vol. 5(4). P. 1-9.
10. Vosoughi S., Roy D., Aral S. The spread of true and false news online. *Science*. Vol. 359. Is. 6380. 2018. P. 1146-1151.
11. Greene S.A., Robertson G. Affect and autocracy: Emotions and attitudes in Russia after crimea. *Perspectives on Politics*. 2020. Vol.20. Is. 1. P. 38-52.
12. Guriev S., Treisman D. Informational Autocrats. *Journal of Economic Perspectives*. 2019. Vol. 33 Is. 4. P. 100-127.
13. Катеринчук П. Російська пропаганда як інструмент зовнішньополітичної стратегії щодо України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2017. №№ 33-34. С. 222-229.
14. Курило В.С., Савченко С.В. Інформаційна агресія в контексті гібридної війни на сході України. *Education and pedagogical sciences*. 2017. № 2. С. 5-13.
15. Нетеса Н.В., Мокляк В.В. Спеціальні інформаційні операції як елемент гібридної війни та сукані інформаційно-комунікаційні технології: матеріали міжнародного “круглого” столу присвяч. Всеукр. тижню права *Використання цифрової інформації в розслідуванні кримінальних правопорушень* (Харків, 12 груд. 2022 р.). – (НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України. Харків: Право, 2022. С. 66-70.
16. Rossoliński-Liebe G., Willems B. Putin’s Abuse of History: Ukrainian ‘Nazis’, ‘Genocide’, and a Fake Threat Scenario. *The Journal of Slavic Military Studies*. 2022. Vol. 35. Is. 1. P. 1-10.
17. Токарська А. Інформаційно-психологічна агресія та її руйнівні наслідки у порушенні прав людини. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 824. С. 343-346.

18. Sharafutdionova G. *The Red Mirror: Putin's Leadership and Russia's Insecure Identity* / The 1st ed. Oxford University Press, 2020. 254 p.
19. Yablokov I. Russian disinformation finds fertile ground in the West. *Nature Human Behaviour*. 2022. Vol. 6. Is. 6. P. 766-767.
20. Яценко В.А. Інформаційна свідомість як фактор війни Росії проти України. *Інформація і право*. № 2(41)/2022. С. 7-19.
21. Баранов О.А. Шляхи вдосконалення правової бази боротьби з кіберзлочинністю. *Інформація і право*. № 4(43)/2022. С. 78-95.
22. Брижко В.М. Безпека інформаційної приватності: види та схеми шахрайства у сфері електронно-інформаційної взаємодії. *Інформація і право*. № 3(42)/2022. С. 65-79. DOI:org/10.37750/2616-6798.2022.3(42).270237. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3941-1013> (2023-02-17).
23. Гавловський В.Д. Кримінологічний аналіз злочинів, учинених з використанням соціальних мереж. *Інформація і право*. № 3(22)/2017. С. 101-107.
24. Горбань Ю.О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 1. С. 136-141.
25. Карчевський М.В. Протидія злочинності в Україні у форматі DATA SCIENCE. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. № 2(98). С. 202-227.
26. Kaur P., Dhir A., Tandon A., Alzeiby E., Abohassan A. A systematic literature review on cyberstalking. An analysis of past achievements and future promises. *Technological Forecasting and Social Change*. 2021. Vol. 163 (120426). URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S004016252031252X?via%3Dihub>
27. Kaur, S., Randhawa, S. Dark Web: A Web of Crimes. *Wireless Personal Communications*. 2020. Vol. 112 (4). P. 2131-2158.
28. Калюжний Р.А. Теоретико-методологічні підходи до розуміння інформаційної безпеки людини. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 2. С. 197-198.
29. Кравцова М.О., Литвинов О.М. Запобігання кіберзлочинності в Україні: монографія / за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків: Панов, 2016. 212 с.
30. Lundgren B., Möller N. Defining Information Security. *Science and Engineering Ethics*. 2019. Vol. 25. Is. 2. P. 419-441.
31. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність штучного інтелекту. *Інформація і право*. № 2(21)/2017. С. 124-132.
32. Richet J.-L. How cybercriminal communities grow and change: An investigation of ad-fraud communities. *Technological Forecasting and Social Change*. 2022. Vol. 174 (121282). URL: <https://hal.science/hal-03403899/file/1-s2.0-S0040162521007162-main.pdf>
33. Батиргарєєва В.С. Основні напрями протидії поширенню дезінформації (на прикладі пандемії COVID-19). *Інформація і право*. № 2(33)/2020. С. 121-131.
34. Some critical infrastructure for electricity is "totally destroyed". CNN. December 9, 2022. URL: <https://egyptindependent.com/some-critical-infrastructure-for-electricity-is-totally-destroyed>
35. Российские удары по украинской энергосистеме. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%>
36. Blackout. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Blackout>
37. Müller V.K.. *English-Russian Dictionary*. 22nd Stereotype Edition. Moscow: Rus. Ya., 1989. 848 p.
38. Карабан В.І. Англійсько-український юридичний словник: понад 75 тисяч слів та словосполучень юридичної підмови та близько 160 тисяч українських перекладних відповідників. Вінниця: Нова книга, 2004. 1088 с.
39. Григорьев В. "Блэкаут" в Украине: что это такое и сколько он может продлиться. URL: <https://meta.ua/news/society/60080-blekaut-v-ukraine-cto-eto-takoe-i-skolko-on-mozhet-prod-litsya>
40. Canada's efforts to counter disinformation – Russian invasion of Ukraine. URL: https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_developpement-enjeux_developpement/response_conflict-reponse_conflits/crisis-crisis/ukraine-disinfo-desinfo.aspx?lang=eng#a2

41. In the shadow of war. *Nature Human Behaviour*. 2022. Vol. 6. P. 745. <https://www.nature.com/articles/s41562-022-01407-6#article-info>
42. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.03 р. № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.
43. Новий словник української мови: у 3 т. 2-е вид., виправл. / укл.: В. Яременко, О. Сліпушко. Т. 3: П-Я. Київ: Аконіт, 2008. 862 с.
44. В англійській мові словосполученням року визнано “fake news”. URL: https://texty.org.ua/fragments/80617/V_anglijskij_movi_slovospoluchennam_roku_vyznano_fake-80617
45. Рязанцева А., Кривко Р. Російські фейки про Харківщину: у чому небезпека та як їх розпізнати. URL: <https://suspilne.media/375227-rosijski-fejki-pro-harkivsinu-u-comu-nebezpeka-ta-ak-ih-rozpiznati>
46. “Это ракеты добра”: оккупанты выдали феерический бред о цели последнего массированного удара. URL: https://24tv.ua/ru/massirovannaja-raketnaja-ataka-16-dekabrja-kak-opr-avdyvaetsja-kreml-24-kanal_n2219358
47. В “Укренерго” спростували чутки про експорт електроенергії до Угорщини. URL: <https://kr.ua/ua/politics/a660900-v-ukrenerho-sprostuvali-chutki-pro-eksport-elektroenerhiji-do-uhorshchini>
48. Костюк А. “Зрада” скасовується: чому експорт електрики у часи дефіциту – це фейк. *Економічна правда*. – 7.12.22. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/7/694718>
49. Бойко А. Апокалипсис в темноте: города Украины погрузились в Средневековье, мародеры грабят и убивают на улицах. *Комсомольская правда*. – 25.11.22. URL: <https://www.kr.ru/daily/27476.5/4683068>
50. Фейки та маніпуляції: як кремлівська пропаганда буде реагувати на блекаут в Україні. URL: https://lb.ua/blog/infosecurity_institute/537735_fejki_manipulyatsii_yak_kremlivska.html
51. Фейк: Украина без света “погрузилась в Средневековье: мародеры грабят и убивают на улицах”. URL: <https://www.stopfake.org/ru/fejk-ukraina-bez-sveta-pogruzilas-v-srednevekovje-marode-ry-grabyat-i-ubivayut-na-ulitsah>
52. Украинское вторжение в Россию и полный блекаут: о чем сейчас врут оккупанты. URL: https://24tv.ua/ru/fejki-rossijskoj-propagandy-o-chem-sejchas-lzhet-rossija_n2206510
53. Знайдено причину відсутності світла в Україні. *Telegram-канал “Тру-ха-ха”*. 2022. 16 декабря. URL: <https://t.me/s/truexanewsua>
54. Weir K. Why we fall for fake news: Hijacked thinking or laziness? *American Psychological Association*. URL: <https://www.apa.org/news/apa/2020/fake-news>

~~~~~ * * * ~~~~~